

Nilai Religius Sajrone Tradhisi Ruwatan Ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang (Tintingan Folklor)

**NILAI RELIGIUS SAJRONE TRADHISI RUWATAN ING PUNDHEN SUMBER SUKA DHUSUN NGENDUT KABUPATEN JOMBANG
(TINTINGAN FOLKLOR)**

NADIA DEA MAYRETHA

S-1 Jurusan Pendhidhikan Basa lan Sastra Dhaerah (Jawa), Fakultas Basa lan Seni, Universitas Negeri Surabaya
nadiamayretha@mhs.unesa.ac.id

Octo Dendy Andriyanto, S.Pd., M.Pd.

Dhosen Jurusan Pendhidhikan Basa lan Sastra Dhaerah (Jawa), Fakultas Basa lan Seni, Universitas Negeri Surabaya

ABSTRAK

Tradhisi Ruwatan ing pundhen Sumber Suka minangka salah sawijine wujud folklor setengah lisan kang ana ing dhusun Ngendut, Kecamatan Ngoro, Kabupaten Jombang. Tradhisi Ruwatan kang dicekak TR isih dilestarikake dening masyarakat sakupenge. Tadhisi kasebut minangka wujud rasa syukure masyarakat kang wis dadi pakulinan kanggo nyuwun supaya antuk keslametan, diparingi rejeki, lan diadohake saka bebaya. Tradhisi kasebut ditindakake dening masyarakat Ngendut saben setaun pisan yaiku nalika dian Jumat Pahing sawise panen rendheng.

Wujud saka TR iki bakal kadhudhah nggunakake tintingan folklor setengah lisan. Underane panliten, yaiku (1) Kepriye mula bukane TR ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang, (2) Kepriye tata lakune sajrone TR ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang, (3) Kepriye ubarampe lan maknane sajrone TR ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang, (4) Kepriye fungsi TR tumrap masyarakat ing Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang, (5) Kepriye nilai religius sajrone ngleksanani TR ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang?, (6) Kepriye owah-owahan sajrone TR ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang?

Kanggo ngoceki masalah kang dadi punjere panliten, digunakake teori lan konsep kang cundhuk karo masalah kang bakal dionceki. Panliten iki kalebu panliten folklor. Metodhe kang digunakake ing panliten iki, yaiku metodhe dheskriptif kualitatif. Sumber dhata kang ana sajrone panliten TR iki kaperang dadi loro, yaiku sumber dhata *primer* lan *sekunder*. Sumber dhata *primer* yaiku para informan kang mangerteni TR, dene sumber dhata *sekunder* yaiku arupa dhata saka informan tambahan, gambar dhokumentasi lan cathetan lapangan. Dhata kang diklumpukake awujud tetembungan, ukara, wacana, lan gambar.

Asile panliten iki nuduhake yen TR nduweni salah sawijine tatalakune adicara: Rapat Dhusun, Reresik Pundhen, Tahlilan, Tirakatan, Bancakan, Wayangan Krucil. Hiburan ing kene ana pagelaran wayangan kulit lan campursari. Ubarampe panjangkepe ing adicara kang digunakake sajrone TR, yaiku; ambeng (tumpeng), jenang putih, jenang abang, , ingkung, kembang, pala pendhem lan sapanunggalane.

Tembung-tembung wigati: nilai religi, tradhisi ruwatan

PURWAKA

Alam donya iki duweni maneka werna makhluk, salah sawijine yaiku manungsa. Manungsa diciptakake kanthi sampurna dening Gusti kang akarya Jagad. Manungsa diwenahi akal lan pikiran kang beda saka makhluk liyane. Akal lan pikiran kasebut kang nuntun manungsa nggayuh pepenginan supaya bisa nyukupi kabutuhane lan bisa ngangkat drajat panguripan kang mulya. Saka akal lan pikiran kasebut manungsa nuwuhake

tumindak kang dadi pakulinan urip, gagasan, lan kabutuhan manungsa saben dinane. Pakulinan-pakulinan kasebut nuwuhake kabudayan ana ing bebrayan. Manungsa ora bisa urip tanpa anane kabudayan, semono uga kabudayan ora bakal ana tanpa anane masyarakat panyengkuyunge. Saben dhaerah nduweni pakulinan kang beda mula kabudayan kang tuwuh uga beda. Saengga ora mokal yen Indonesia kang tlatahe amba iki nduweni maneka werna budaya kang kasebar ing

Nilai Religius Sajrone Tradhisi Ruwatan Ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang (Tintingan Folklor)

nuswantara. Saka maneka werna kabudayan kasebut ndadekake titikan kang beda antarane kabudayan siji lan sijine. Kabudayan saben dhaerah nduweni makna lan simbol kang beda-beda.

Miturut Koentjaraningrat (2000: 143) sejatine isine budaya manungsa iku dumadi saka pitung perangan, kang uga diarani minangka unsur-unsur universal saka kabudayan. Unsur-unsur universal uga minangka isi saka sakabehe kabudayan kang ana ing ngalam donya, yaiku; (1) sistem religi lan upacara agama, (2) sistem lan organisasi kebebrayan, (3) sistem kawruh, (4) basa, (5) kesenian, (6) sistem pangupajiwa, lan (7) sistem teknologi lan prabotan.

Mula bukane unsur religi miturut Koentjaraningrat (2000:376) yaiku anane prakara kepiye manungsa percaya marang anane samubarang ghaib kang dianggep nduweni kakuwatan luwih tinimbang dirine, lan kepiye manungsa kasebut nindakake maneka cara supaya bisa komunikasi lan nggoleki sesambungan karo kakuwatan-kakuwatan kasebut. Salah sawijine kagiyatan kang ngandut unsur religi yaiku ritual lan upacara. Sajrone sistem upacara kaagaman diperang dadi papat yaiku (1) panggonan upacara kaagaman; (2) titi laksana sajrone upacara kaagaman; (3) ubarampe sajrone upacara; (4) pawongan kang nindakake lan mimpin upacara (Koentjaraningrat, 2000:377-378). Ritual lan upacara kasebut minangka upaya menehi nilai positif utawa pesen moral tumrap bebrayan. Lumantar pesen-pesen simbolik sajrone upacara adat, bisa nyadharake manungsa yen sajrone panguripan iki lumaku ukum kodrat yaiku kakuwatan sing ana ing njabane kakuwatan manungsa.

Masyarakat Indonesia, utamane suku Jawa sadurunge ngenal agama Islam isih nyembah roh leluhur lan percaya marang kekuwatan ghaib kayata jin, setan, lan sapanunggalane. Dheweke uga isih percaya marang kekuwatan kang ana sajrone barang-barang kayata keris lan pusaka. Kanthi mercayani bab kasebut bisa menehi katentreman lan keslametan, uga sawalike bisa menehi bebaya lan lelara. Saengga ing wektu tartamtu ngleksanani ritual khusus. Sifat sinkretisme kasebut kang menehi pangribawa tumrap kabudayan Jawa. Sanadyan saiki masyarakat Jawa wis nganut agama Islam nanging ora bisa dipisahake karo tradhisi lan budaya kang isih dipangribawani unsur kayakinan lan kapercayan pra-Islam.

Percampuran antara Islam lan agama Jawa wis nuwuhake tradhisi kang unik ing Jawa. Tegese manungsa Jawa kang taat ngleksanani Islam kadhang isih ora gelem ninggalake ritual kejawen. Saengga masyarakat Islam Jawab dibedakake dadi loro golongan sosial kaagaman yaiku kaum santri yaiku wong jawa kang uripe ngupaya nganut ajaran Islam, dene kaum abangan kasusun saka wong Jawa kang agamane Islam pasif minangka sing nduweni tradhisi budaya (Achmadi, 2004: 17).

Salah siji titikane masyarakat Jawa yaiku nglestarikake budaya warisan para leluhur. Salah siji budaya leluhur kasebut yaiku upacara adat kang dileksanani kanthi turun temurun. Upacara adat ing Jawa sesambungan karo telung prekara, yaiku sesambungan karo panguripan manungsa, sesambungan karo alam donya, sarta sesambungan marang agama lan kapercayan. Wujud upacara adat kang nganti saiki isih dileksanani dening masyarakat panyengkuyunge kayata resik desa, labuhan, slametan weton. Sajrone agama Islam ora ngenal istilah upacara resik desa, ruwatan, lan slametan. Islam ora nglarang adat istiadat lan kabudayan masyarakat, kajaba nduweni tujuwan nglawan syari'at Islam. Nanging upacara adat kasebut sarana kanggo eling lan syukur marang Gusti. Masyarakat Jawa.

Salah sawijine tradhisi minangka warisan leluhur kang isih dileksanani masyarakat Islam Jawa yaiku "Tradhisi Ruwatan". Tradhisi iki dileksanani ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang minangka wujud kabudayan lokal asil karyane manungsa adhedhasar kapercayan marang leluhur. Anane TR iki diwiwiti saka anane pawongan kang mbabad alas lan nemokake sumur kang mbantu panguripan masyarakat Ngendut kayata kanggo kabutuhan saben dinan lan kanggo tetanen. Sumur kasebut kaya nyawane masyarakat tanpa anane sumur kasebut tartamtu ora bisa nerusake panguripane masyarakat Ngendut. Sumur kasebut dianggep menehi kaberkahan lan gawe suka ing tengahe masyarakat. Mula pawongan kang nemu sumur kasebut menehi jeneng Sumber Suka.

Sawise mangerteni yen panguripan masyarakat kang gumantung marang anane Sumur Sumber Suka, mula pawongan kasebut lan masyarakat nduweni idhe nganakake slametan kanthi donga-donga arupa ujub ing pepundhen Sumber Suka minangka rasa syukure masyarakat kang wis diwenehi rejeki arupa banyu kang migunani tumrap paguripane. Rasa percayane masyarakat marang kakuwatan Sumber Suka tansaya gedhe nalikane ana salah sawijine masyarakat kang lara untu banjur nyidhuk banyu Sumber Suka lan ora ana sedela sawise ngombe banyu Sumber Suka kasebut pawongan kasebut wis ora ngrasakake lara ing untune. Mula sapa wae pawongan kang nyandhang lara mesthi njaluk tamba neng Sumber Suka. Saengga Sumber Suka tansah dipundhi-pundhi lan dipercaya nduweni kakuwatan. Sumber Suka dianggep dadi panggonan kramat kang kudu dikormati, mula masyarakat neng kono tansah tumindak kang ngati-ati nalika neng panggonan kasebut.

Sumber Suka lan masyarakat kaya-kaya wis ora bisa dipisahake. Padha dene slametan sing kapisan nate dileksanakake kuwi taun sabanjure terus dileksanakake. Adicara slametan dileksananani saben taun nalikane jumat pahing sawise panen rendheng. Slametan miturut Jauhari (sajrone Suwarni, 2015: 62) minangka wujud

Nilai Religius Sajrone Tradhisi Ruwatan Ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang (Tintingan Folklor)

kaprcayan masyarakat Jawa kang sesambungan karo aspek sosiokultural kang asipat religius. Slametan nduweni tujuwan (1) nglestarike tradhisi kang wis dileksanani kanthi turun temurun; (2) wujud rasa syukur marang Allah SWT merga diwenehi rahmad kang ora bisa diukur; (3) silaturahmi antarane para warga; (4) sodakoh lan (5) dakwah.

Andharan kasebut jumbuh karo adhedhasar pamikiran masyarakat Dhusun Ngendut kang pangupajiwane mung dadi tani sing samesthine nduwe dhuwit luwih yen sawise panen. Saengga slametan kasebut dileksanake mung sawise panen rendheng lan minangka wujud syukure masyarakat. Slametan kasebut kaya-kaya dadi pangiket antarane masyarakat karo Sumber Suka. Nganti Pawongan kang nemu Sumber Suka tilar donya slametan kasebut isih tetep dileksanani kanggo ngormati leluhure.

Sajrone rerencanan adicara tradhisi ruwatan ing pundhen Sumber Suka ora mung dileksanani resesik pundhen Sumber Suka, slametan, lan nggelar wayang krucil. Nanging masyarakat kapengin yen tradhisi ruwatan kasebut uga dadi sarana hiburan kanggo masyarakat. Mula sawise adicara bancakan lan nggelar wayang krucil ing pinggire pundhen Sumber Suka, ing wayah wengi masyarakat nggelar wayang kulit jawatimuran kanggo nglipur masyarakat Ngendut. Adicara wayangan kulit kasebut dileksanani ing tengahe dhusun kanggo nambahi semarake rerencanan adicara ruwatan kasebut.

Masyarakat Dhusun Ngendut percaya yen panguripane ora bisa uwal karo anane sumur Sumber Suka kang wis mbantu panguripan sabendinane utamane para tani kang njagakne banyu Sumber Suka kanggo ngileni sawah. Saliyane kuwi banyu Sumber Suka uga dipercaya masyarakat bisa nambani samubarang penyakit. Gedhene pangribawa kasebut ndadekake masyarakat mundhi-mundhi sumur Sumber Suka kasebut. Miturut asil observasi panliti yen tradhisi iki ora dileksanani mula bakal ana ula sing njaga pundhen bakal metu lan ngrusak Dhusun Ngendut. Mula masyarakat Ngendut nindakake tradhisi kang wis turun temurun iki kanthi donga miturut kapercayane dhewe-dhewe nanging nduweni siji tujuwan yaiku kanggo keslametan sajrone nindakake tetanen lan dhusune diadohake saka sukerta.

Tradhisi Ruwatan kang sabanjure dicekakake dadi TR minangka salah sijine wujud kabudayan dhaerah kang ana ing kabupaten Jombang khususé warga Dhusun Ngendut kang dadi objek sajrone panliten iki. Tradhisi iki asipat ritual magis lan adhedhasar kapercayan (mitos) sarta nduweni nilai-nilai religius. Tradhisi Ruwatan iki nduweni daya tarik kang mligi tumrap masyarakat, kayata: (1) TR dianakake setaun pisan sawise panen rendheng ing dina Jemuwah Kliwon amarga dina kasebut dianggep dina kang becik, (2) Papan panggonan TR ana ing Pundhen

Sumber Suka kang dipercaya menehi panguripan tumrap masyarakat Ngendut, (3) TR nduweni tata laksana kang baku lan beda karo desa liyane yaiku kanthi nggelar wayang krucil kanthi lakon panji lan crita para wali sarana pasinaon tumrap masyarakat saengga dadi pribadhi kang luwih religius.

Tradhisi ruwatan ing pundhen Sumber Suka minangka wujud sipat religius masyarakat kang wis dikulinakake lan dilakoni kanthi rutin ing saben taune. Tradhisi iki minangka wujud panguripan bebrayan sajrone sesambungan marang kang Kuwasa lan karo lingkungan sakupenge. Masyarakat Ngendut ngleksanani TR iki kanthi dilarasake ajaran agama Islam kayata migunakake donga-donga Islam uga diselipi adicara tahlilan. Nilai-nilai kang kinandhut sajrone ngleksanani upacara adat iki wis dikaji merga tradhisi iki minangka warisan para leluhur saengga kanthi ora langsung minangka sarana pasinaon non formal sajrone nyinaoni nilai-nilai panguripan marang generasi sabanjure. Tradhisi iki uga dadi pangeling-eling tumrap manungsa supaya tanggung jawab marang kalestariane alam, melu nyengkuyung harkat lan martabat manungsa, lan mangun sesambungan antar masyarakat. Amarga sajrone tradhisi ruwatan iki ngandut nilai religius kayata nilai ibadah, kaimanan, dakwah lan sapanunggalane.

Ngrembakane jaman saiki nduweni pangaribawa kang gedhe sajrone TR. Pangaribawa kasebut yaiku ing saperangan tatarakit adicara utawa kagiyatan utawa pelaksanaan lan uga ubarampe ngalami owah-owahan. Owah-owahan saka tatarakit utawa pelaksanaan adicara lan ubarampe ndadekake masyarakat nduweni panemu kang beda saka taun sadurunge. Nanging saka anane owah-owahan kasebut ora ndadekake nilai spiritual lan magis kang ana sajrone TR dadi luntur.

Sajrone upaya nglestarekake budaya dhaerah minangka bageyan saka budaya nasional, mula bakal ditindakake inventarisasi, dokumentasi, lan panliten kang difokusake marang budaya dhaerah kasebut. Adhedhasar landhesan kasebut mula panliti ngangkat Tradhisi Ruwatan ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Desa Kesamben, Kecamatan Ngoro, Kabupaten Jombang minangka objek panliten kanthi judhul Nilai Religius Sajrone Tradhisi Ruwatan ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang.

Adhedhasar lelandhesan sing wis diandharake ing ndhuwur, underan panliten iki ana papat, (1) Kepriye mula bukane TR ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang, (2) Kepriye tata lakune sajrone TR ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang, (3) Kepriye ubarampe lan maknane sajrone TR ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang, (4) Kepriye fungsi TR tumrap masyarakat ing Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang, (5) Kepriye nilai religius sajrone ngleksanani TR ing

Nilai Religius Sajrone Tradhisi Ruwatan Ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang (Tintingan Folklor)

Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang?, (6) Kepriye owah-owahan sajrone TR ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang?

Tujuwan panulise panliten iki yaiku nambahi kawruh kanggo panliten-panliten liyane ngenani Tradhisi Jawa mligine TR ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang lan nglestarekake nilai Tradhisi Jawa mligine TR ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang.

METODHE

Panliten iki kagolong jinis panliten kuwalitatif, jalaran bab basa kang bakal ditintangi. Lumrahe yen panliten kuwalitatif ngenani basa nggunakake metodhe dheskriptif kuwalitatif. Metodhe kasebut digunakake njlentrehake dhata-dhata kang wis kasil dikumpulake mau, diandharke kanthi rowa banjur digolongake minangka dudutan.

Paniten TR iki nggunakake tintingan folklore, folklor minangka perangan saka kabudayan kang tuwuh lan ngrembaka ing masyarakat kanthi nduweni wujud lan titikan tartamtu uga nduweni piguna ing masyarakat kang wis melu nyengkuyung. Folklore nduweni piguna yaiku minangka panyengkuyung saengga bisa lisan uga nganggo barang-barang (ubarampe) kanthi cara langsung, lan uga kalebu tradhisi kang diwarisake kanthi cara turun temurun lewat lesan lan dibarengi karo tumindak tradhisi arupa wujud upacara slametan, yaiku tradhisi kolektif sawijine bangsa kang disebarake awujud lesan utawa tumindak saengga bisa sesambungan saka generasi menyang generasi sabanjure. TR kalebu folklor setengah lisan kang wis dipercaya dening masyarakat jalaran nduweni wigati tumrap masyarakat panyengkuyung kang wis dilakoni kanthi turun-temurun, uga kanggo panggulawentah marang generasi peneruse.

Sumber dhata kang utama sajrone panaliten ngenani TR iki ana loro, yaiku sumber dhata *primer* lan *sekunder*. Sumber dhata *primer* ing panaliten TR iki yaiku dhata kang diasilake saka responden (informan) kayata juru kunci, masyarakat desa lumantar teknik wawancara lan pangamatan langsung (observasi) saka objek kang diteliti. Sumber dhata *sekunder* utawa sumber dhata tambahan ing panliten iki yaiku dhata kang diasilake saka kapustakan kang minangka sumber-sumber katulis arupa dhokumen resmi, sumber dhata, lan arsip-arsip kang nduweni sesambungan karo panliten iki.

Tata cara nglumpukake dhata ngenani Nilai Religius Sajrone Tradhisi Ruwatan ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut, Desa Kesamben, Kecamatan Ngoro, Kabupaten Jombang iki yaiku nggunakake teknik observasi, kuesioner utawa angket, wawancara, dhokumentasi, rekaman, lan uga nyathet. Banjur dhata-dhata kasebut ditranskrip minangka sumber dhata.

Sabanjure sumber dhata kasebut dibandhingake lan dicek drajat kapercayan sakabehane informasi lumantar wektu lan piranti kang beda sajrone metodhe kualitatif kang migunakake teknik triangulasi.

Dene tahap kang bisa ditindakake sajrone teknik analisis dhata ing panliten ngenani TR iki yaiku:

- (1) Nglumpukake data asil saka observasi lan wawancara lan dicathet sakabehane.
- (2) Milih lan milah dhata adhedhasar saka rumusan masalah utawa undheran panliten.
- (3) Nafsirake dhata, yaiku dhata-dhata kang wis diklumpukake dianalisis siji baka siji kanggo nggoleki isi lan pesen kang kinandhut sajrone TR ing Pasarean Dhusun Ngendut, Desa Kesamben, Kecamatan Ngoro, Kabupaten Jombang, dheskripsi ngenani kahanan desa, mula buka tradhisi-tradhisi kang ana sajrone pasarean, makna lan simbol, fungsi, nilai-nilai religi, lan uga owah-owahan kang dumadi sajrone tradhisi.
- (4) Nyusun draf saka asile panliten kanthi wujud draf skripsi.
- (5) Pungkasane njlentrehake bab dudutan babagan reringkesane isi panliten lan pamrayoga ngenani upaya kanggo pangrembakane TR kasebut supaya ora luntur kagiles jaman.

Dhata-dhata sing wis dianalisis kasebut bakal disuguhake kanthi sistematikane skripsi yaiku anane bab I, bab II, bab III, bab IV, lan bab V.

ANDHARAN

Andharan lan jlentrehan dhata ing ngisor iki ngenani nilai Tradhisi Jawa mligine TR ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang.

4.1 Gegambarane Dhusun Ngendut

Sadurunge ngrembug babagan TR, bakal dijlentrehake ngenani kahanan alam dhusun Ngendut lan kahanan alam ing Dhusun Ngendut kang bakal digayutake karo anane TR..

4.1.1 Kahanan Alam Dhusun Ngendut

Dhusun Ngendut yaiku salah sawijine dhusun cilik ing Desa Kesamben Kecamatan Ngoro Kabupaten Jombang. Panggone Dhusun Ngendut ana ing sisih kulone Dhusun Kesamben. Jarak antarane Dhusun Ngendut karo kecamatan wetara 4 km, dene karo kabupaten kurang luwih 27 km, lan karo ibukota propinsi jarak wetara 80 km.

4.1.2 Gegambaran Bebrayan Ing Dhusun Ngendut

Kahanan bebrayan ing Dhusun Ngendut kalebu dhusun kang asri uga tentrem. Dhusun kasebut dipimpin dening lurah sarta perangkat pamarintah liyane, saengga ndadekake dhusun kang maju. Ing ngisor iki bakal diandharake ngenani kahanan bebrayan awit saka pendhudhuk, pangupajiwa, pendhidhikan, lan agama kanthi jangkep lumantar dhata monografi ing ngisor iki.

Nilai Religius Sajrone Tradhisi Ruwatan Ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang (Tintingan Folklor)

4.1.2.1 Struktur Pamarentahan

Tatanan sosial tradhsisonal sadhuwure kulawarga yaiku desa. Desa minangka basis agraris masyarakat Jawa. Desa biasane ngamot 100 nganti 500 omah. desa iki dipimpin dening sawijine pawongan kang diarani lurah. Desa dibagi maneh dadi pirang-pirang dukuh utawa dhusun kang dipimpin dening kepala dhusun. Kepala dhusun lan lurah minangka pegawai lokal lan sajrone pandangane masyarakat desa minangka wakil desa. Lurah ngupaya kanggo njembatani jurang antarane pamarintah pusat karo masyarakat cilik.

Miturute H. Geertz sajrone Suseno (2003: 19) Sajrone dhukuh disengkuyung saperangan unsur kang diduweni bebarengan. Ing kono ana panggonan suci utawa pundhen, kayata kuburan cilik, kelompok wit-witan, utawa sumber banyu kang dadi pratandha panggonan kasebut dadi pendiri desa mitis, cikal bakal, kang kapisanan mbabat alas lan mbuka sawah. kabeh pendhudhuk dianggep keturunan rohani pendiri desa iku. Ing wektu tartamtu dianakake upacara cilik-cilikan. Biasane iku ana kuburan ing pinggir desa, ing ngendi siji-sijine panggonan ritual kaagaman dileksanakake yaiku resik-resik tahunan desa saka roh-roh jahat utawa bersih desa.

Andharan kasebut jumbuh karo kahanan ing dhusun Ngendut. Ing ngendi dhaerah iki minangka sawijine dhukuh utawa dhusun sing ana ing sawijine desa Kesamben. Ing dhusun Ngendut iki nduweni panggonan suci yaiku punndhen sumber suka kang arupa watu lan sumur. Pundhen iki dianggep dadi cikal bakale dhusun Ngendut saengga masyarakat Ngendut tansah ngormati panggoanan suci iki. Ing saben taune dileksanakake ruwatan kang dipercaya bisa ngadohake maneka bebaya. Tradhisi iki rutin dileksanakake ing saben taune sawise panen rendheng.

4.1.2.2 Kahanan Warga Dhusun Ngendut

Cacahe pendhudhuk ing desa Kesamben, pancen cacahe pendhudhuk Ngendut pancen ora akeh kaya pendhudhuk ing dhusun liyane sing ana ing desa Kesamben. Amerga lemah ing dhusun Ngendut iki akehe mung lemah sawah saengga omahe pendhudhuke isih jarang. Senadyan cacahe pendhudhuke ora akeh nanging pendhudhuke ing dhusun Ngendut iki padha guyub rukun. Kabeh masyarakat padha tulung tinulung nalikane ana warga sig kasusahan. Apamaneh ngleksanani adicara syukuran ruwatan ing saben taune, warga Ngendut padha semangat nyengkuyung adicara ruwatane. Warga sing lanang padha kerja bakti kanggo nyiyapake sakabehane ubarampe kanggo adicara ruwatan, kayata nalikane reresik pundhen, pasang terop, lan sapanunggalane. Semono uga sing wadon ora gelem kalah, kabeh wong wadon padha masak gawe sesajen kanggo adicara bancakan. Mula nalika ngleksanani TR ing dhusun Ngendut iki mesthi rame. Merga kabeh warga Ngendut

awit saka enom nganti tuwek padha nglumpuk nyengkuyung adicara TR.

4.1.2.3 Pangupajiwa Warga Dhusun Ngendut

Kahanan sing ana ing dhusun Ngendut kang manggon ing dhataran pendhek iki cocog kanggo nandur pari. Dhusun Ngendut iki kagolong dhusun kang lemahe subur dianggo nandur woh-wohan. Mula wargane akeh sing makarya dadi tani lan buruh tani. Saperang uga dadi PNS lan akeh sing kerja bakulan lan para pemudha dhusun Ngendut uga akeh sing kerja ing luar kutha.

4.2 Mula Bukane Dhusun lan TR

Dhusun Ngendut nduweni sejarah ngenani tradhisi ruwatan. Ing ngendi tradhisi iki nganti saiki isih dileksanani dening masyarakat panyengkuyunge. Ing ngisor iki bakal diandharake sejarah mula bukane TR kang diwiwiti kanthi mula bukane dhusun Ngendut.

4.2.1 Asal-Usul Dhusun Ngendut

Saperangan warga Ngendut percaya ngenani sejarah mula bukane mulane Dhusun Ngendut. Anane dhusun Ngendut iki diwiwiti nalikane dhaerahe isih dadi alas amba lan tanpa ana panguripan. Banjur ana pawongan kang jenenge Mbah Kasim kang dipercaya dening masyarakat Dhusun Ngendut minangka pawongan kang kapisanan babad alas lan mbangun dhusun Ngendut. Mbah Kasim nemu sumur ing satengahe alas kasebut. Banjur Mbah Kasim nduweni niatan mbangun gubuk ing pinggire sumur kasebut. amerga anane sumur kasebut bisa mbantu panguripane Mbah Kasim. Sumur kasebut bisa dianggo nyukupi kabutuhan sabendinan kayata kanggo ngombe, mangan, adus uga kanggo nyirami woh-wohan kang ditandur dening Mbah Kasim kanggo nyambung panguripane. Saya suwe akeh pendhudhuk sing melu mangun omah ing dhaerah sakupenge sumur kasebut. Kabeh kabutuhan panguripan dhaerah kasebut mung njagakne banyu saka sumur kasebut. Apamaneh lemah ing dhaerah kasebut kang arupa lempung kang cocog kanggo tetanen. Saengga akeh pawongan kang manggon ing dhaerah kasebut supaya nduweni pakaryan dadi tani.

Kahanan lemah kang arupa endhut iki dadi cikal bakal anane dhusun Ngendut. Jenenge dhusun Ngendut iku asale saka tembung endhut utawa lemah lempung kang jumbuh karo kahanan dhaerahe sing saperangan isih lemah lempung. Mula kanggo nggampangake lan ngeling-eling dhaerah kasebut, Mbah Kasim menehi jeneng dhaerah kasebut yaiku Ngendut lan nganti saiki dhaerah kasebut isih tetep diarane dhusun Ngendut.

4.2.2 Mula Bukane TR

TR ing dhusun Ngendut iki kawiwitan saka anane kapercayan masyarakat marang sawijine pundhen ing dhusun Ngendut yaiku pundhen Sumber Suka. Pundhen kang arupa sumur lan watu iki dipercaya masyarakat Ngendut duweni kekuwatan. Anane pundhen iki sing bisa menehi keslametan marang warga Ngendut, saengga

Nilai Religius Sajrone Tradhisi Ruwatan Ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang (Tintingan Folklor)

pundhen Sumber Suka iki banget dipundhi-pundhi dening masyarakat Ngendut.

Kapercayane masyarakat Ngendut marang pundhen Sumber Suka iki jumbuh karo andharane Suseno (2003: 87) sakabehane kekuwatan alam bali marang roh-roh kekuwatan alus. Ana roh kang njaga desa utawa si cikal bakal dhanyang. Ana sing arupa memedi, lelembut kang mlebu ing manungsa lan bisa gawe manungsa ora sadhar, ing wit-witan, ing sacedhake sumur, lan panggonan liya sing ana dhemit, thuyul, lan makhluk alus liyane.

TR iki diwiwiti nalika mbah Kasim nemokake sumur ing tengah alas. Sumur kasebut mbantu kabutuhan panguripan masyarakat ing dhaerah kasebut. Banyu sumur kaya nyawa tumrap panguripan masyarakat, tanpa anane sumur kasebut tartamtu ora bisa nerusake panguripan masyarakat. Sumur kasebut dinggep menehi kaberkahan lan gawe suka ing tengahe masyarakat. Mula Mbah kasim menehi jeneng sumur kasebut kanthi aran Sumber Suko. Sumur Sumber Suka iki uga nduweni kakuwatan. Banyu sumur Sumber Suka iki dipercaya bisa nambani maneka penyakit. Ora mung warga Ngendut wae sing percaya kekuwatane banyu sumur Sumber Ngendut, nanging masyarakat liya desa uga percaya lan njaluk tamba ing sumur iki.

Mula sawise mangerteni yen panguripan masyarakat kang gumantung marang anane Sumber Suko, mula Mbah Kasim lan masyarakat nduweni ide nganakake slametan kanthi donga-donga jawa ing pepundhen Sumber Suko minangka rasa syukure masyarakat kang wis diwenehi rejeki arupa banyu kang migunani tumrap paguripane.

Pungkasane tradhisi kasebut isih ngrembaka ing dhusun Ngendut lan dileksanani setaun pisan nalika dina Jumat Pahing sawise panen rendheng. Adicara iki kanggo ngormati para dhyang ing pundhen kasebut yaiku kanthi ngleksanani bancakan minangka sesajen kanggo para dhyang lan dibacutake karo adicara wayang krucil. Adicara wayang krucil iki dianggo ngruwat para dhyang ing pundhen Sumber Suka supaya tansah njaga dhusun Ngendut saka maneka bebaya.

4.3 Tata laku TR

Tata laku sajrone TR wis ditemtokake wiwit biyen, nanging kadhang kala ditambahi miturut kapitayan lan pasarujukane warga. Tata cara TR diperang dadi telung tahapan, yaiku ana titi siyaga, titi lakasana, lan titi purna. Katelu perangan kasebut dileksanani kanthi runtut. Luwih cethane bisa dijlentrehake ing andharang ngisor iki.

4.3.1 Titi Siyaga TR

Titi siyaga TR yaiku tahap nyiapake bab apa wae sing dianggo sajrone TR. Tahap persiapan kasebut diwiwiti kanthi adicara rapat, nglumpukne iuran, resik pundhen lan gawe sesajen.

4.3.1.1Rapat Dhusun

Miturute H. Geertz sajrone Suseno (2003: 38) ana loro kaidah kang nemtokake pola pergaulan sajrone masyarakat Jawa. Kaidah kapisan njlentrehake yen manungsa Jawa saisan nglakoni tumindak kang ora bakal nuwuhake konflik. Dene kaidah kaloro yaiku manungsa Jawa nalika ngomong lan nggawa awake kanthi nuduhake sikap ngormati wong liya. Kaloro kaidah sing dimaksud yaiku prinsip kerukunan lan prinsip hormat. Prinsip kerukunan nduweni ancas kanggo nyiptakake kahanan harmonis sajrone masyarakat.

Saengga bisa dimangerteni yen rukun yaiku kahanan kang damai antarane manungsa siji lan sijine, kabeh bisa kerja bereng, lan bisa nrima. Rukun iki nuduhake tumindak kanggo ngilangake tandha-tandha congkrah sajrone masyarakat saengga hubungan sosial tetep apik. upaya kanggo njaga kerukunan ing sajrone masyarakat Jawa yaiku kanthi ngleksanani musyawarah yaiku proses njupuk kaputusan kanthi cara konsultasi.

Sajrone rapat TR iku utamane ngrembag babagan dhana. Amerga saben taune kabeh kabutuhan padha mundhak regane. Semana uga kanggo adicara TR, sakabehane kabutuhan uga mundhak kayata wayang kang biasane regane rolas yuta bisa mundhak. Saliyane iku rapat kasebut uga nemtokake sapa wong kang diwenehi tugas dadi bendahara kang nduweni jejibahan nglumpukake dhana saka warga kanthi cara nariki saben omahe. Mula kudu dipilih pawongan kang jujur lan ikhlas yen narik warga kanthi nekani saben omahe warga Ngendut ing rapat kasebut kang dipilih dadi bendahara yaiku Karyono kang dianggep warga dhusun bisa netepi jejibahan kanthi apik.

4.3.1.2 Resik Pundhen

Sajrone masyarakat Jawa tansah ngupaya kanggo mujudake karukunan ing panguripane. Masyarakat Jawa padha tulung tinulung marang sadulure kang ngalami kasusahan senadyan adoh panggonane. Prakara iku diwujudake lumantar praktek gotong royong kang nggambarake kerukunane masyarakat Jawa. Saka pitu wujud gotong royong sajrone masyarakat Jawa kang diandharake Koentjaraningrat (2000: 29) mung ana loro wujud gotong royong kang dumadi kanthi spontan yaiku nalika mbantu nalika ana wong mati utawa nglayat lan ngleksanani proyek-proyek tartamtu kanggo kepentingan kabeh masyarakat utawa gugur gunung.

“Nggih saderenge hari H biasanipun saderenge wayangan, mangke kirang sekawan dinten niku resik-resik napa mawon teng ngriku, nggih diresiki, disaponi, kadhang-kadhang tiyang sing kadhung seneng panggon niku nggih dicet barang, riyen genteng niku dicet barang.”(Bapak Sujiyato, 7 April 2019)

Pethilan kasebut bisa nuduhake yen wetara seminggu sadurunge dileksanani TR masyarakat padha resik

Nilai Religius Sajrone Tradhisi Ruwatan Ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang (Tintingan Folklor)

pundhen. Sing melu adicara resik pundhen iku mung wong lanang-lanang. Sing dikerjakne nalika resesik pundhen yaiku nyaponi makam, njabuti suket ing makam, lan kadhang-kadhang ngeceti gentheng ing sawijine pundhen. Pakaryan iku dileksanani kanthi ikhlas lan kanthi rasa seneng. Iki bisa dibuktekake nalikane kerja bakti resesik pundhen, warga Ngendut padha gawa piranti resesik dhewe-dhewe, kayata arit, pacul lan sapu saengga bisa dimangerteni yen warga Ngendut wis siyap lan semangat ngresiki makam.

4.3.1.3 Gawe Sesajen

Sajrone ngleksanani TR iki masyarakat kudu nyepakake maneka sesajen kanthi tujuan bisa ngurmati danyang sing manggon ing pundhen Sumber Suka. Persiapan liya kang dianggep wigati yaiku tahap nggawe sesajen. Sesajen yaiku ubarampe kang kudu ana nalikane TR. Sesajen iki nduweni nilai sakral kanggo masyarakat sing percaya. Tujuan saka menehi sesajen yaiku kanggo njaluk berkah. Prekara kasebut jumbuh karo andharane Risdianawati (2015: 31) yen sesajen iku diwenehake kanggo roh-roh kang mbaureksa makam, alas, gunung, segara. Supaya roh-roh kasebut ora ganggu lan tumindak becik marang manungsa. Anane sesajen minangka ubarampe upacara kang ora bisa ditinggalne, merga sesajen iki ubarampe kang wigati. Sesajen minangka roncenan saka maneka kembang, kemenyan, dhuwit receh, roti apem kang diseleh ana ing besek cili utawa bungkusan godhong gedhang, sega kang dicithak separo bunder, sayur lodeh, sarta pitik panggang. (Risdianawati, 2015: 31)

4.3.1.4 Tahlilan

Tahlilan yaiku sawijine tradhisi ing masyarakat Islam. Mula bukane tahlilan yaiku nalikane leluhur bangsa Indonesia akeh-akehe isih nduweni agama Hindu lan Budha. Upacara kasebut minangka wujud pangurmatan lan dongakake wong sing mati. Tahlilan iku minangka adopsi lan sinkretisme karo agama liya. (Rodin, 2013: 83).

“..nek tahlil jare pak kyaiku biyen iku kanggo nglindungi supaya adhewe iki aja sampe kejrumus barang musyrik, supaya ngandelake iman,”(Bapak Sarji 7 April 2019)

Pethilan wawancara kasebut nuduhake yen tahlil iku nduweni piguna khusus marang manungsa yaiku supaya bisa nglindungi awak saka barang-barang musyrik, kanthi ngucap lafadz dzikir kita bisa eling marang kang Kuwasa. Saengga kita tansah ngupaya tumindak marang apa kang diprentah dening Gusti, lan ngadohi apa kang dilarang agama. Supaya urip manungsa tansah diwenehi kamulyan lan selamat ing donya lan ing akhirat.

4.3.1.5 Tirakatan

Tumrap masyarakat Jawa, kapercayan marang

makhluk alus minangka perangan saka panguripane. Makhluk-makhluk alus kasebut bisa manut kanthi nganakake adicara slametan lan kapercayan marang makhluk alus masyarakat abangan uga ngakoni anane pangobatan, sihir, magis kang diperanake dening dhukun kaebudhukun kang diakoni ing golongan santri lan priyayi.

(20)“Nggih pas melekan niku wonten asile cara nek omong mene iku kayak apa trus jaluke ngaten. Terus kula njaluk teng dhalange lakon ngene iki isa apa gak, oo iku masalah agama masalah Al-Quran insallah isa tapi gak isa treteg Pakpaling isa 80%, nggih mboten masalah pokok lakon iki. Nggih alhamdulillah penak” (Bapak Sujiyanto, 8 April 2019)

Saliyane kanggo mangerteni kahanan kang bakal dumadi ing TR, Pak Modin kadhang kala antuk wangsit ngenani lakon wayang apa kang kudu digelar nalika TR. Tuladhane ing rong taun kepungkur makhluk ghaib ing pundhen Sumber Suka njaluk lakon ngenani Santri pondhok kang nyiarake agama Islam. Asil tirakatan kasebut banjur disampekake marang dhalange saengga sesuke bisa nggelar wayang kanthi lakon kasebut. Mula tradhisi tirkatan iki mesthi dileksanani Pak Modin supaya mangerteni sekabehane kaperluan sing dibutuhake dening leluhur Sumber Suka saengga sesuk nalika ngleksanani TR diwenehi kelancaran lan masyrakat Ngendut diwenehi keslametan.

4.3.2 Titi Laksana TR

Titi laksana sajrone TR iku kalebu tradhisi inti kang dadi punjere adicara-adicara sadurunge. Adicara inti TR iki dileksanani nalika dina Jemuwah Pahing tanggal 5 April 2019. Adicara inti kang dileksanani nalikane TR yaiku bancakan, kang diterusake adicara wayangan. Wayangan sajrone TR iku ana loro yaiku wayanga krucil lan wayang kulit. Katelu roncenan adicara kasebut kudu dileksanani ora bisa ditinggalake. Ing ngisor iki bakal dijlentrehake ngenani roncenan adicara inti sajrone TR kanthi gamblang.

4.3.2.1 Bancakan

Tradhisi kang wiwitan dileksanani sajrone TR ing pundhen Sumber Suka yaiku bancakan utawa slametan. Tradhisi kasebut diugemi dening masyarakat wiwit jaman biyen. Miturut KBBI, slametan yaiku adicara kanggo njaluk slamet, cethane yaiku upacara sedekah panganan lan ndonga bareng, kang tujuwane kanggo njaluk keslametan lan katrenteman. Bancakan utawa slametan iki minangka wujud rasa syukur marang Kang Kuwasa kang wis paring berkah kang linuwih ing panguripane masyarakat Ngendut.

“Bancakan niku fungsine mung kanggo keslametan butuh slamet kanggo anak putune sing manggon neng bumi Ngendut.ujube nggih

Nilai Religius Sajrone Tradhisi Ruwatan Ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang (Tintingan Folklor)

ngoten wonten dhewe-dhewe nggih kirim doa, nggih nyebut spara wali, nabi, nggih malaikat, sinten sing babad alas teng pulo jawa niki disebut. Bapak ibune adhewe sadurunge bapak sadurunge mbk lak ya Nabi Adam karo Ibu Hawa niku nggih kudu disebut.”(Bapak Sujiyanto, 8 April 2019)

Pethilan wawancara kasebut nuduhake yen fungsi saka dileksanani Bancakan yaiku kanggo njaluk keslametan kanggo masyarakat Ngendut. Saliyane iku Bancakan uga kanggo kirim donga para leluhure sing wis babad pulo Jawa lan dulur sing wis seda . Bancakan uga kanggo rasa syukure marang Gusti marang para Nabi kang wis menehi bimbingan tumrap manungsa saka jaman jahiliyah marang jaman kang terang. Andharane kasebut disengkuyung dening andharane Qomariyah (2016: 29) slametan minangka wujud rasa syukur masyarakat dhusun marang apa kang ana ing jagad raya iki. Saliyane iku minangka wujud njaluk pangapura merga kaluputan lan dosa kang wis dilakoni dening para leluhure dheweke. Slametan uga nduweni ancas kanggo ngraketake wargane lan nuwuhake karukunan sajrone bebrayan.

4.3.2.2 Pagelaran Wayang Krucil

Adicara wayangan krucil iki kalebu adicara kang paling dianti-anti dening masyarakat Ngendut. Adicara iki diwiwiti wetara jam 13.00 sawise sholat jumatlan. Wayangan Krucil iki dadi khas tradhisi ruwatan sing mbedakake saka dhaerah liyane. Ing dhaerah Jombang mung dhusun Ngendut wae sing ngleksanani tradhisi ruwatan kanthi nggelar wayang krucil. Wayang krucil iki ora bisa diganti karo wayangan kulit merga diyakini yen danyang pundhen Sumber Suka mung seneng karo wayang krucil.

(22)“Nggih kedah ing pesarehan lan wayang krucil. Menawi lintunipun mboten cocog, menapa kok mboten cocok niku mesthi wonten ila-ilahipun, semerap kula nek mboten wayang krucil siji jawah loro nku mboten nyocogi kalih danyange.”(Bapak Handoko, 11 November 2018)

Pethilan kasebut nuduhake yen sajrone TR ana adicara wayangan krucil kang dileksanani ing pundhen Sumber Suka. Wayangan krucil iki kudu dileksanani ora bisa diganti karo wayangan liya. wayangan Krucil iki dikhususna kanggo makhluk ghaib kang nunggu ing pundhen Sumber Suka, yen wayangan krucil ora dileksanani tartamtu bakal ora nyocogi kekarepane danyang Sumber Suka. Saengga bakal ana ila-ila utawa musibah kang teka ing dina iku. Ila-ila iku bisa arupa udan kang dumatkan teka nalikane TR.

4.3.2.3 Pagelaran Wayang Kulit

Sajrone adicara TR ora mung mandheg ing

wayangan krucilan, nanging sawise wayang krucilan digelar ganti wayangan kulit. Wayangan kulit iki uga kalebu adicara inti sajrone TR. Wayangan kulit iki minangka hiburan kanggo masyarakat Ngendut. Saliyane kuwi, adicara iki uga dadi sarana kanggo narik kawigatene masyarakat kang ana ing sajabane desa Ngendut supaya padha teka lan melu ngramekake adicara. Kanggo ngleksanani TR iki mbutuhake dhana kang gedhe merga ing wektu sedina kagelar loro macem wayangan. Ing ngisor iki bakal diandharakake pamanggihe sawijene informan ngenani adicara wayangan.

(27) “Inggih wajib mbak tapi wayangan bebas. Nek karepe pamong biyen ngarahaken wis wayangane saiki sing awan wae. Bengine ra usah wayangan ben gak larang-larang tarikane ben gak akeh-akeh. Masyarakat mboten purun pinten-pinten bakal dibayar kok wong sibayar wong akeh.”(Handoko, 11 November 2019)

Pethilan kasebut bisa nuduhake yen wayangan kulit iki mesthi kagelar nalikane TR. Amerga adicara iki kalebu adicara kang paling ditunggu kanggo hiburan warga Ngendut nalika wayah wengine. Masyarakat ngendut sejatine mangerteni yen adicara wayangan krucil iku sing paling inti dileksanani merga yen ora dileksanani bakal ora musibah. Dene wayangan kulit iki yen ora dileksanani ora bakal ana musibah. Nanging warga Ngendut tetep wae nanggap wayang kulit.

4.3.3 Titi Purna TR

Adicara panutupan sajrone TR yaiku resesik pundhen lan resesik pertelon. Adicara resesik iki dileksanani sesuke sawise ngleksanani wayangan. Adicara resesik iku diwiwiti kanthi mbongkar terop lan panggung. Sabanjure iku nyaponi sampah. Adicara resesik iki uga ora kalah rame karo adicara resesik pundhen kang dileksanani seminggu sadurunge. Senadyan kesel sawise melekan nonton wayang, nanging warga Ngendut isih semangat kanggo resesik. Kabeh iku dileksanani kanthi bebarengan saengga kabeh pakaryan gampang dirampungake.

4.4 Ubarampe lan maknane sajrone TR

Kanggo ngleksanani TR ing pundhen Sumber Suka dibutuhake ubarampe. Piranti kasebut nduweni fungsi dadi panyengkuyung kang wigati sajrone tradhisi. Tanpa anane ubarampe utawa piranti kasebut tradhisi uga ora bakal bisa lumaku kanthi apik. Mula saka kuwi, anane ubarampe iki dadi panyengkuyung kang wigati lan dibutuhake. Ana sawijine kapitayan yen nyepakake ubarampe sing diperlokake sajrone TR, mula sakabehane panjaluke lan pandongane bakal dikabulna.

4.4.1 Ubarampe lan maknane sajrone Tahlilan

Sajrone adicara tahlilan utawa istighosah iki ora

Nilai Religius Sajrone Tradhisi Ruwatan Ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang (Tintingan Folklor)

ana ubarampe kang mligi sajrone adicara tahlilan iki, mung ana banyu kanggo diombe masyarakat Ngendut sawise ngleksanani tahlilan. Kang utama dibutuhake sajrone ngleksanani tahlilan yaiku mung mantebe ati manembah marang Gusti Kang Maha Kuwasa, supaya kekarepane bisa kaleksanan lan adicara kang bakal ditindakake bisa kaleksanan kanthi lancar lan tanpa alangan apa-apa, kang dibutuhake mung mantebe ati manembah marang Gusti Kang Maha Kuwasa, supaya kekarepane bisa kaleksanan lan adicara kang bakal ditindakake bisa kaleksanan kanthi lancar lan tanpa alangan apa-apa.

4.4.2 Ubarampe lan makanane sajrone Tirakatan

Tirakatan dudu kalebu ritual khusus, merga nalika tirakatan ora mbutuhake maneka sesajen. Namung minyak sing dienggo sarana ngundang barang ghaib. Minyak wangi kasebut diambu dening Pak Modin kanthi ngucap donga-donga khusus. Andharan kasebut dibuktekake lumantar pethilan wawancara ing ngisor iki.

- (18) “Dadi kaya-kaya diarani melekan teng ngriku nek diarani ritual nggih mboten wong mboten pasang sesajen, Cuma kula berangkat mbeta minyak mawon terus kula sedhot terus kula jawab inggih insaallah dugi.”(Sujiyanto, 8 April 2019)

Andharan ing dhuwur kasebut nuduhake yen adicara tirakatan ritual khusus kang dileksanani Modin sing mimpin adicara TR sesuke. Ubarampe kang dienggo nalika tirakatan ora mbutuhake maneka sesajen. Namung minyak sing dienggo sarana ngundang barang ghaib. Minyak wangi kasebut diambu dening Pak Modin kanthi ngucap donga-donga khusus. Donga khusus iku mung diduweni Pak Modin kasebut lan wong liya ora oleh weruh donga kasebut. Sawise bisa ngundang barang ghaib kasebut Pak Modin banjur takon apa wae kanggo mangerteni kedadean apa kang bakal dumadi ing sesuke nalikane ngleksanani TR

4.4.3 Ubarampe lan maknane sajrone Bancakan

Sajrone ngleksanani adicara bancakan dibutuhake maneka ubarampe kang kudu dicepakake. Ubarampe kang ana nalika bancakan yaiku ana tumpeng, jajan pasar, buah-buahan, bubur, kembang, dupa lan sapunggalane. Ubarampe kasebut uga bisa diarani sesajen. Sesajen kasebut mengkone sawise adicara bakal dipangan bareng dening masyarakat Ngendut. Kabukti saka pethilan ing ngisor iki.

- (42) “Nek kundangan sakjane kudune pepeka kaya bubur, tapi teng ngriki mboten wonten, kundangan bebas sapenake, ana pisang, ana buah-buahan, tapi maksud kula jajan pasar dudu jajan pasar rentengan tapi kados diajeni teng ngriki, pisang nggih sae, cara ingkung panggang ayam, jodhang niku kayu isine panggang ayam jajan macem-

macem.”(Handoko, 11 November 2019)

Andharan kasebut nuduhake yen sajrone ngleksanani bancakan iku masyarakat bebas gawa sesajen miturut kemampuan ekonomine. Nanging nalika adicara bancakan mesthi ana buah-buahan kaya gedhang, jajan pasar nanging dudu jajan rentengan ing pasar, banjur ana tumpeng, ingkung, sarta kembang. Kabeh iku digawa dening masyarakat Ngendut kanthi ikhlas. Merga warga Ngendut percaya yen sesajen iki kanggo ngudharake rasa syukure marang Gusti merga wis diparingi rejeki lan wis diadohake saka maneka bebaya.

4.4.4 Ubarampe lan maknane sajrone Adicara Wayangan

Ubarampe utawa sajen kang ana sajrone pagelaran wayangan iki kalebu bab kang wigati. Ubarampe kang dienggo sajrone wayangan kulit lan wayang krucil iku padha. Anane sajen utawa ubarampe iki dikarepake supaya sajrone pagelaran wayanga kang dilakoni disa lumaku kanthi lancar tanpa alangan apa-apa.

“Dadose wonten sandhingan, sadereng gong dithuthuk cara jawane giro niku wonten papakan istilahe papakan kundangan. Hla papakan niku dipapak supaya mbuak tolak bala ben sing duwe gawe ora sial. Sial lak macem macem, sial golek sandhang pangan, sial yak apa terus lara-laraen mangkane diparingi papakan kundangan, sing kundangan niku nggih panjake sagrube wayang teng dhuwur panggung, maem tumpeng” (Sujiyanto, 8 April 2019)

Saka andharan kasebut bisa dimangerteni yen sajrone wayangan sesajene iku diarani sandhingan. Sandhingan iku arupa papakan kundangan kang wujud arupa tumpengan sing didongani lan dipangan dening panjak wayangan ing dhuwur panggung. Papakan iki duweni makna mapag kang nduweni fungsi nulak bala. Supaya bisa mbuwak siyal wong kang duwe kajat. Saengga masyarakat Ngendut diwenehi kelancaran nalika golek sandhang pangan lan diadohake saka lelara. Mula sandhingan iki kudu ana lan dipangan sadurunge para panjak nabuh utawa giro.

4.5 Fungsi TR Tumrap Masyarakat Panyengkuyunge

Folklor minangka tradhisi rakyat, nduweni piguna tumrap bebrayan panyengkuyunge. Saliyane kuwi folklor uga nduweni daya pangaribawa kang gedhe tumrap panguripan bebrayan masyarakat panyengkuyunge folklor. Teori fungsi kang digunakake kanggo ngandharake fungsi folklor sajrone TR ing pundhen Sumber Suka yaiku teori modifikasi kang diandharake dening Bascom lan Dundes.

4.5.1 TR minangka Alat Proyeksi

Sistem proyeksi yaiku minangka sarana mligi pathokan angen-angen sing kolektif. TR minangka piranti dinggo

Nilai Religius Sajrone Tradhisi Ruwatan Ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang (Tintingan Folklor)

ngandharake kaya apa sejatine sing dikarepake lan diangen-angen dening warga dhusun Ngendut.

“Hla nek slametan iki ya kanggo njaluk keslametan kanggo masyarakat Ngendut ben adoh saka bebaya. Merga neng dhusun iki dipercaya anasing njaga yaiku ula lan macan. Hla mangkane ana acara bancakan. Iku warga padha gawa sesajen mbak. Enek tumpeng, bubur, jajan. Lek masalah tumpengan karo sesajen liyane iku masyarakat kabeh sing gawa, kabeh padha royokan gawe sajen, dianggep sedekah mbak wis mari panen.” (Sarji, 7 April 2019)

Andharan ing ndhuwur nggambarake sajrone tradhisi gegayutan antarane manungsa karo Maha Agug lan alam ghaib. Paedah kasebut nggambarake anane adicara TR lan ubarampene supaya bisa ngadohake bahaya sing ana ing dhusun kasebut kalebu simbol. Bebaya lan musibah bakal diadohake yen warga dhusun Ngendut tansah nindakake tradhisi kasebut ing dina sing wis ditemtokake yaiku dina Jemuwah Pahing lan kudu nggelar wayang krucil. Mula ora mokal yen warga dhusun Ngendut nduweni kapitayan sing isih kuwat ngenani nindakake TR, uga percaya yen ora nindakake bakal kena musibah ing sawahe.

4.5.2 TR Minangka Alat Pengesahan Budaya

Adicara TR ing pundhen Sumber Suka iki minangka anane kapercayan masyarakat marang danyang sing manggon ing pundhen Sumber Suka. Mula kanggo ngormati pundhen kasebut ing wektu tartamtu masyarakat Ngendut menehi sesajen ing pundhen kasebut. Miturut masyarakat Ngendut adicara menehi sesajen ing pundhen wiwitane diarani bancakan kang jumbuh karo agamane masyarakat kang nganut agama Islam. Bancakan kasebut minangka wujud rasa syukure masyarakat merga wis diwenahi asil panen kang apik sarta dhusune diwenahi keslametan. Mula sawise ngleksanani adicara bancakan kang kapisanan iku, masyarakat Ngendut nduweni idhe kanggo ngleksanani adicara kasebut kanthi rutin. Gagasan ngleksanani tradhisi kasebut dikormati lan dijaga dening masyarakat Ngendut.

Mula Tradhisi kasebut bola-bali dileksanani masyarakat Ngendut minangka sikap ngormati para leluhure. Pungkasane tradhisi kasebut isih ngrembaka ing dhusun Ngendut lan dileksanani setaun pisan nalika dina Jumat Pahing sawise panen rendheng. Adicara iki kanggo ngormati para danyang ing pundhen kasebut yaiku kanthi ngleksanani bancakan minangka sesajen kanggo para danyang lan dibacutake karo adicara wayang krucil.

4.5.3 TR minangka Sarana Pendhidhikan

Pendhidhikan mujudake bab kang wigati tumrap saben pawongan, amarga lumantar pendhidhikan bisa dadi sarana kanggo ngowahi pola pamikiran sawijine wong. Kanggo ngolehake pendhidhikan bisa lumantar

lingkungan kulawarga, lingkungan sekolah lan uga lingkungan masyarakat. Lingkungan kulawarga kuwi dadi bab kang paling utama, amarga dadi papan pendhidhikan kang wiwitan kanggo nggulawentah anak sadurunge ngrasakake lingkungan njaba. Kaluwarga nduweni pangaribawa kang gedhe tumrap pangrembakane anak.

4.6 Nilai Religi sajrone TR

Miturut Kierkegaard sajrone Herusatoto (1984: 20) ngandharake yen sawise manungsa ngliwati tahap urip estetis lan etis, bakal sampe ing tahap ketelu yaiku religius. Ing tahap iki, manungsa wis keiket karo Gusti utawa sing nrima iketan-Ne. Sajrone religi manungsa kaiket karo paugeran-paugeran Gusti. Manungsa kang agamane apik bakal ngedohi larangane Gustine lan ngleksanani sekabehane perintah Gustine. Saengga bisa dimangerteni yen religi iku nyerahake diri marang gusti sarta percaya yen manungsa iku mung bisa gumantung marang Gustine. Ora ana dzat liya sing bisa nylametake manungsa saliyane Gusti, mula kanggo antuk keslametan, manungsa kudu tansah manembah marang Gustine.

Andharan kasebut nuduhake yen sawijine simbol sajrone agama utawa religi yaiku minangka piranti utawa tumindak kanggo ngleksanani upacara kaagaman minangka penghubung antarane manungsa lan Gustine kanthi lahir lan batine. Sajrone TR ing pundhen Sumber Suka ing dhusun Ngendut Jombang iki uga kalebu upacara kaagaman kang nduweni nilai religius tumrap warga Ngendut marang Gustine. Upacara kaagaman iki kalebu kelompok religius kesatuan komunitas yaiku upacara ing sawijine desa kang dileksanani dening masyarakat kasebut.

4.6.1 Nilai Mufakat sajrone Rapat Dhusun

Sajrone panguripan sabendinan, saben manungsa mesthi kudu nemtokake maneka pilihan. Proses kanggo nemtokake pilihan kasebut adhedhasar alternatif kang ana. Kanggo nemtokake pilihan lan njupuk kaputusan kudu dileksanani kanthi loigis lan sistematis, lumantar ngrumusake masalah, ngumpulake informasi, milih dalan kanggo mecahake masalah lan ngleksanani keputusan bisa kanthi cara musyawarah.

Ngendut iki nggambarake dhimensi religius kang diandharake Glock. Salah sawijine dhimensi ideologi yaiku musyawarah iki dileksanani merga masyarakat Ngendut nduweni kayakinan yen sajrone urip bebrayan, manungsa Jawa kudu bisa ngormati liyan saengga masyarakat bisa diadohake saka kacongkrahan. Saliyane iku masyarakat Ngendut kang sakabehane nganut agama Islam mangerteni yen ngleksanani musyawarah iki uga kalebu prentahe agama Islam. Saka anane keyakinan lan kapercayan kasebut adicara musyawarah kasebut dihayati lan dipahami dening masyarakat saengga nganti saiki tradhisi musyawarah iki diamalake sajrone panguripan sabendinan.

4.6.2 Nilai Paseduluran sajrone Reresik pundhen

Nilai Religius Sajrone Tradhisi Ruwatan Ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang (Tintingan Folklor)

TR ing pundhen Sumber Suka minangka wujud ritual kaagaman kang ora mung minangka warisan leluhur. nanging TR iki nduweni ancas liyane yaiku kanggo nandur nilai-nilai Islam. Adicara TR kang dileksanani ing pudhen Sumber Suka iki dileksanani dening warga muslim ing dhusun Ngendut. Warga muslim ing kene padha bebarengan nyengkuyung adicara TR kasebut. Kayata nalikane adicara resesik pundhen warga Ngendut padha gotong royong ngesiki kuburan. Kagiyanan iki dilakoni kanthi rasa ikhlas lan muga-muga bisa dadi amal. Nalikane ngesiki pundhen warga padha kerja lan ora ana sekat pambada antarane sugih utawa mlarat, nanging kabeh nyawiji kanggo kalancaran adicara TR.

4.6.3 Nilai Ibadah sajrone Tahlilan

Sajrone TR ing pundhen Sumber Suka uga ana adicara-adicara kang dipangribawani agama Islam. Salah sijine yaiku adicara tahlil kang dileksanani ing pundhen Sumber Suka. Ing adicara kasebut warga Ngendut padha donga lan maca surat yasin lan tahlil kang dikhususna kanggo leluhur utawa kulawarga sing wis seda lan kanggo sing ditinggalake bisa luwih cedhak marang Gustine. Saliyane acara tahlil iki dileksanani supaya dhusun Ngendut diwenahi keslametan lan diadohake saka sukerta. Tujuwan saka adicara tahlil iki laras karo amalan sajrone agama islam kang katulis ing kitabe Sayyid Muhammad bin Alawi yaiku “Idlohu Mafahimis Sunnah” kang nerangake:

“Barang sapa maca surat Yasin utawa surat liya sajrone Al-Qur’an merga Allah kanthi niat njaluk diberkahi umure, hartane, lan kesehatane, iku ora salah, lan wong kasebut wis nglakoni kabecikan.”

Kanthi andharan kasebut tahlilan sajrone TR kang dileksanani kanthi maca surat Yasin lan Tahlil iki nduweni maksud kanggo nyedhakake warga Ngendut marang Gusti Allah lan ngesiki diri saka hal-hal kang dilarang. Merga ora ana dzat liya sing bisa ngijabahi kekarepane umat, ora liya mung Gusti Allah.

4.6.4 Nilai Kaimanan sajrone Tirakatan

Miturut Prijihutomo sajrone Herusatoto (1984: 88) ngandharake yen manungsa ing jaman biyen nggawe monumen saka watu gedhe-gedhe kang dipuja lan dijaluki pitulungan supaya ora diganggu. Kanthi muja arwah leluhur iku carane dheweke nduweni agama. Andharan saka Prijihutomo nuduhake yen manungsa jaman kawuri bisa diarani religius yen muja arwah leluhur lan muja watu gedhe kanggo dijaluki pitulungan. Tradhisi muja leluhur lan watu-watu iku uga isih dileksanani karo masyarakat Ngendut. Kanthi muja watu ing pundhen Sumber Suka masyarakat Ngendut uga percaya yen pundhen kasebut nduweni kekuwatan kang bisa menehi pitulungan kanggo masyarakat Ngendut saengga dhusune diadohne saka maneka sukerta.

“Sumber suka niku namane pepundhene yaiku

sing jaga kampung. Hla sing teng kuburan niku macan kalih ula. Maksude pundhen niku asline pundhen iku sing dipundhi-pundhi. Diarani danyang yaiku sing padha nyang, padha teka” (Handoko, 11 November 2019)

Pethilan kasebut nuduhake yen masyarakat Ngendut pancen bener-bener ngormati pepundhene sing dipercaya bisa njaga kampunge, pundhene yaiku Sumber Suka. Saliyane iku masyarakat Ngendut uga ngormati makhluk alus kang arupa ula lan macan sing manggon ing kuburan Ngendut. Pundhen Sumber Suka iki sing dipundhi-pundhi masyarakat Ngendut minangka wujud religiuse warga Ngendut.

4.6.5 Nilai Kaikhlasan sajrone Bancakan

Sajrone ngleksanani TR mbutuhake dhana sing ora sithik. Utamane nalika adicara bancakan iki kabeh warga Ngendut padha gawa ambeng lan maneka sesajen liya. Kanthi anane adicara iki masyarakat Ngendut sinau kanggo shodaqoh. Kanggo ngleksanani bancakan, masyarakat gelem ngetokake dhuwite ing saben taune kanthi rasa ikhlas. Lan masyarakat Ngendut iki percaya yen ikhlas shodaqoh bakal antuk ganjaran kang apik uga, kayata diwenahi keslametan lan diwenahi rejeki akeh ing sabanjure.

Saengga ngleksanai bancakan ing pundhen Sumber Suka iki nduweni manfaat tumrap umat Islam ing dhusun Ngendut. merga ing adicara iki umat Islam kanthi langsung bisa nyedhakake dirine marang Gustine. Warga ngendut ngleksanani apa kang diparentah Gustine. Saengga ing adicara bancakan iki ora ana niatan kanggo tumindak musyrik. Sakabehane adicara

4.6.6 Nilai Ibadah sajrone Wayang Krucil

Lakon kang dianggo nalika pagelaran wayang krucil ing taun iki yaiku lakon Jaka Jumpat. Lakon iki nyritakake Dene Purbawati iku anake adipati Jayengrana kang gawe sayembara supaya bisa nulak lamarane Raden Situbondo yaiku kanthi ngutus Raden Situbondo babad alas Surabaya. Nalikane Raden Situbondo babad alas ana Jaka taruna sing ngajak perang merga Jaka Taruna iki uga tresna marang Purbawati. Ing perang kasebut Jaka taruna kalah mlayu lan ketemu Jaka Jumpat banjur dheweke crita yen bar perang karo Raden Situbondo Kanthi akal buluse Jaka Taruna mula Jaka Jumpat ngadhepi Raden Situbondo kanthi migunakake pusaka cemit lanang.

Saka tontonan wayang kasebut menehi tuntunan lan tatanan tumrap masyarakat Ngendut khusus. Sajrone lakon Jaka Jumpat kasebut bisa dituladani nilai religiuse yaiku saben manungsa kudu nduweni akhlak kang apik. Manungsa kudu nduweni sipat jujur supaya ora ngrugekake liyan. Merga sapa sing nandur bakal ngundhuh, apa wae sing kita lakoni bakal ana piwalese ing tembe. Mula menungsa ayo padha ngupaya supaya nglakoni kabecikan.

Nilai Religius Sajrone Tradhisi Ruwatan Ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang (Tintingan Folklor)

Mula bisa dingerteni yen sajrone wayangan krucil ing TR pundhen Sumber Suka nduweni fungsi ritual kaagaman yaiku minangka komunikasi antarane manungsa lan penciptane. Sajrone wayangan krucil minangka rasa syukur marang Gusti, lan pangurmatan marang pepundhen Sumber Suka minangka sarana pamenuhan kabutuhan urip. Sawijine pamenuhan uripe masyarakat Ngendut yaiku kanthi ngleksanani pagelaran wayang krucil minangka sarana kanggo nyampekake kapenginane marang Gusti Allah saengga masyarakat Ngendut antuk kabutuhan rasa seneng, tentrem, lan nyaman. Kabutuhan iku kanggo nglunasi nadzar lan mbuwang sukerta lumantar pagelaran wayang krucil sajrone TR ing pundhen Sumber Suka.

4.6.7 Nilai Dakwah Wayang Kulit

Nalika nyinaoni wayang tartamtu bakal kelingan marang panyebarane agama Islam ing tanah Jawa kang migunakake maneka cara, salah sawijine migunakake wayang kanggo sarana dakwah. Sunan Kalijaga kang paling sering ngenalake Islam marang masyarakat lumantar pagelaran wayang. Prekara iki jumbuh karo andharane Endraswara (2014: 149) salah sawijine upaya kanggo nyebarake Islam, Sunan Kalijaga yakin yen prekara-prekara kan nduweni sesambungan karo kabudayan masyarakat Jawa ora perlu diganti sakabehane. Nanging perlu kompromi kanggo narik kawigatene masyarakat supaya gelem ngenal, mangerteni, lan nyakini Islam. Sajrone masyarakat Hindu, wayang dadi sarana nyebarake nilai-nilai ajaran Hindu.

Senadyan kaya mangkono panyebaran Islam ing tanah Jawa kasil dileksanani dening walisongo kanggo migunakake metodhe dakwah kang cocog ing atine masyarakat. Nganti saiki sajrone pagelaran wayang mesthi ngandut piwulangan-piwulang tumrap mnungsa. Saengga fungsi pagelaran wayang iki minangka sarana dakwah agama.

Lakon pewayangan kang nduweni nilai religius yaiku ngenani jumus Kalimasada kang dienggo nyebarake agama Islam. Jumus kalimasada iki nggambarake kalimat syahadat kang kudu dadi pedoman umat muslim. Amerga kanthi yakin marang jumus Kalimasada, mula umat manugsa bakal menang senadyan maneka pacoban teka nanging kanthi yakin marang jumus Kalimasada lan lila mula bakal antuk pitulingan. Jumus kalimasada kang nduweni arti kalimat syahadat iki diarani Islam. Mula yen ana manungsa kang pedhoman uripe mung marang Islam mula uripe bakal menang slamet ing dunya lan akhirate.

Mula kanthi pagelaran wayang sajrone TR ing pundhen Sumber Suka iki diajab dadi sarana dakwah marang umat Islam ing dhusun Ngendut. Kanthi pagelaran wayang kulit iki bisa dadi pasinaon masyarakat lan sumber kawruh tumrap para kyai kanggo dakwah. Saengga bisa nggawa manfaat lan mujudake karakter masyarakat islami kaya tokoh punakawan. Kanthi adiacra

wayangan kulit iki diajab masyarakat Ngendut bisa nuladhani pesen-pesen kang ana sajrone wayanagan lan bisa ngamalake ing panguripan bebrayan kang tansah ngugemi ajaran agama Islam.

4.7 Owah-Owahan Sajrone TR

Saliyane jinis kagiyatan kang ana sajrone adicara TR kang ngalami owah-owahan. Sajrone ubarampe kang nyengkuyung adicara TR ing pundhen Sumber Suka iki uga ngalami owah-owahan. Anane owah-owahan kasebut amarga bab kasebut asipat dhinamis. Tegese bisa nyelarasake karo kahanan saiki. Nanging sajrone ubarampe sing digunakake sajrone TR ora akeh kang ngalami owah-owahan.

Salah sawijine wujud owah-owahan yaiku anane bungkus. Ing jaman biyen isih nggunakake tempeh utawa besek banjur dilemeki godhong gedhang utawa godhong jati. Nanging ing jaman biyen khusus wong sugi nggunakake jodhang. Amarga ing jaman biyen isih akaeh wong sing manfaatake kakayaan alam kayata nggawe tempeh utawa besek saka pring, mula saben warga nduwe tampah. Nanging ing jaman saiki sing saya modern, pabrik plastik uga akeh. Pabrik sing nggawe piranti saka plastik kaya ember utawa baskom akeh wernane, warga Indonesia wis padha nggunakake piranti saka plastik kaya ember dinggo adicara slametan. Yen dibandingake karo tempeh, baskom luwih murah regane mula akeh warga sing milih gawe wadhah adicara slametan. Saliyane iku ing jaman biyen sesajen kang digawa kanggo bancakan iku asli asile panen nanging saiki kabeh wis kaperluan nggo sesajen bisa dituku ing pasar kanthi gampang. Kayata gedhang, kembang, lan lawuh.

PANUTUP

Adhedhasar dhata kang wis dklumpukake lan kang wis diandharake ana ing bab sadurunge, mula bisa didudut asiling panliten. Dudutan ngenani asiling panliten, mujudake bab kang cundhuk lan wigati karo ancas ngandharake asiling panliten. Manut analisis kang wis kelakon ana ing panliten TR ing dhusun Ngendut, Kecamatan Ngoro, Kabupaten Jombang yaiku:

TR kalebu minangka folklor setengah lisan kang tuwuh lan ngrembaka ing dhusun Ngendut. TR iki ngrembaka turun temurun saka generasi siji menyang generasi sabanjure. Mula bukane tradhisi ana sesambungane klawan mula bukane dhusun Ngendut lan anane pundhen Sumber Suka kang dikurmati dening masyarakat Ngendut. Saengga, TR iki tansah tetep diuri-uri lan dirembakake dening masyarakat panyengkuyunge. Adicara iki rutin dileksanani setahun pisan nalika dina Jumat Pahing sawise panen rendheng.

Babagan makna lan fungsi ubarampe sajrone TR, kang ana ing dhusun Ngendut iki ngandhut samubarang kang nduweni makna. Makna lan fungsi kang kinandhut sajrone TR iki ditintingi nggunakake konsep kang

Nilai Religius Sajrone Tradhisi Ruwatan Ing Pundhen Sumber Suka Dhusun Ngendut Kabupaten Jombang (Tintingan Folklor)

diandharake dening Herusatoto. Makna lan fungsi kasebut ana ing sajrone adicara kang dianakake lan ubarampe sarta sesaji kang wajib ana nalika adicara TR. Makna lan simbol kasebut uga ngiket masyarakat panyengkuyunge supaya ngugemi lan nguri-uri tradhisi kang ana supaya ora ilang kagerus pangrembakane jaman.

Sajrone TR ing dhusun Ngendut iki ngandut nilai-nilai religius kayata nilai mufakat, nilai pasedeluran, nilai kaikhlasan, nilai ibadah lan nilai dakwah. Nilai religius kasebut dituwuhake lumantar sikap masyarakat Ngendut nalika ngleksanani awit titi siyaga nganti titi purna.

Kejaba saka iku, uga ana owah-owahan sajrone TR ing dhusun Ngendut iki. Owah-owahan sajrone TR kang ana ing pundhen Sumber Suka iki lumrah anane, amarga sawijine kabudayan mesthi ngalami kang jenenge owah-owahan selaras karo pangrembakane jaman.. Owah-owahan kang ana ing TR iki yaiku ana ing saperangan kagiyatan adicara kang dianakake lan uga ing ubarampe kang digunakake sajrone adicara. Sipate owah-owahan kang ana ing TR iki becik, amarga owah-owahan iki ndadekake TR iki tansaya rengeng lan ndadekake narik kawigatene masyarakat kang ana ing sajabane dhusun Ngendut, bab kasebut nuduhake yen tradhisi sajrone TR iki asipat dinamis.

KAPUSTAKAN

- Ahmadi, Abu. 1985. *Antropologi Budaya*. Jakarta: Yayasan Obor Indonesia.
- Arikunto, Suharsini. 2010. *Prosedur Penelitian Suatu Pendekatan Praktik*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Danandjaja, James. 2002. *Folklor Indonesia Ilmu Gosip Dongeng dan Lain-lain*. Jakarta: PT Midas Surya Grafindo
- Endraswara, Suwardi. 2006. *Metode, Teori, Teknik Penelitian Kebudayaan*. Yogyakarta: Pustaka utama.
- Herusatoto. 1984. *Simbolisme Dalam Budaya Jawa*. Yogyakarta: Hanindata Graham Widya.
- Hutomo, Suripan Sadi, dkk. 1991. *Mutiara Yang Terlupakan: Pengantar Studi Sastra Lisan*. Hiski: Komisariat Jawa Timur.
- Koentjaraningrat, 1984. *Manusia dan Kebudayaan di Indonesia di Indonesia*. Jakarta: Djambatan.
- Moleong, Lexy J. 2005. *Metode Penelitian Kualitatif*. Bandung: PT. Remaja Rosda Karya.
- Sukarman. 2006. *Pengantar Kebudayaan Jawa (Antropologi Budaya)*. Surabaya: Unesa Press
- Akwan Muzhofar & Suyanto. 2010. “ Pendidikan Moral Masyarakat Jawa: Studi Nilai – nilai Pendidikan Moral Dalam Tradisi Ruwatan ”, Millah. Vol 2 No. 2 sajrone <http://media.neliti.com/media/publication/126215-ID-none.pdf>
- Alim, Fattahul. 2018. Peran Tokoh Punakawan dalam Peawayangan sebagai Upaya Dakwah Sunan

Kalijaga.

Sajrone

<http://eprints.walisongo.ac.id/8574/>

Nurhayati, Titin. 2010. “Proses Penyebaran Nilai-Nilai Islam dalam Tradisi Masyarakat Jawa” *Jurnal falasifa*. Vol 1 No 2 sajrone <http://jurnalfalasifa.wordpress.com/2012/>